

Семінарське заняття 4

Тема: Методи політичного прогнозування

План

1. Характеристика формалізованих (об'єктивних або фактографічних) методів політичного прогнозування. Методи екстраполяції.
2. Моделювання. Основні типи моделей.
3. Потенційні можливості івент-аналізу в політичному прогнозуванні.
4. Перспективи використання інтуїтивних (суб'єктивних або експертних) методів політичного прогнозування. Характеристика евристичних методів.

! Ключові поняття: метод політичного прогнозування (МПП), формалізовані методи політичного прогнозування, інтуїтивні методи політичного прогнозування, екстраполяція, аналогія, модель, моделювання, івент-аналіз, сценарій, індивідуальні експертні оцінки, колективні експертні оцінки, метод Дельфі, «мозковий штурм»

& Методичні рекомендації

Перш ніж розглядати фундаментальні методи політичного прогнозування, студентам слід засвоїти, що метод політичного прогнозування як категорія прогностики – це складний спосіб (або сукупність простих прийомів) теоретичного дослідження перспектив розвитку політичних явищ і процесів, конкретна форма послідовних теоретичних і практичних підходів до розробки прогнозів на основі всебічного пізнання об'єкта прогнозування. Наразі налічується понад 150 МПП, позаяк найчастіше використовується близько 17 методів. Існують різні класифікації методів прогнозування. Студенти мають розкрити сутність класифікацій, розроблених І.Бестужевим-Ладою (традиційна на пострадянському просторі) та Дж.Армстронгом (поширена в західній прогностиці). Основу обох класифікацій складає поділ методів прогнозів на дві великі групи: формалізовані (об'єктивні або фактографічні) та інтуїтивні (неформалізовані або експертні).

Г Основне завдання, що стоїть перед студентами при підготовці **першого питання**, – ознайомлення з провідними формалізованими методами прогнозування, а саме екстраполяції та моделювання. Студентам варто усвідомити сутність екстраполяції як мисленнєвого продовження у майбутнє лінії розвитку того чи іншого процесу або ряду подій, якщо закономірності його у минулому та теперішньому достатньо вивчені. Слід згадати категорії «динамічний (часовий) ряд» та «тренд» (які вивчалися на минулому занятті), оскільки саме їх дослідження складає основу

екстраполяційних методів. Необхідно окрему увагу приділити з'ясуванню методів аналогії (якісної та кількісної), усереднення та адаптивного згладжування, які є найбільш уживаними серед екстраполяційних, пояснити фактори, що визначають адекватний вибір певного методу прогнозування. Студенти мусять засвоїти, що екстраполяційні методи досить зручні та відносно прості у використанні, їх доречно застосовувати у випадку лінійного або стабільного розвитку ОПП (наприклад, у соціальній сфері). Позаяк, спектр їх застосування є досить обмеженим, адже найбільш уразливою стороною їх те, що отримані результати ніколи не дозволяють судити про причинність, а тільки про співпадіння подій та явищ, які цікавлять дослідника. Тож екстраполяційні методи не враховують можливості якісних змін ситуації, а їх механічне використання може призвести до метафізичного звуження суджень про майбутній розвиток ОПП. Тому в певних ситуаціях використовуються каузальні методи прогнозування, які виходять з того, що поведінка залежної змінної у майбутньому не залежить вирішальним чином від минулих трендів і не може бути передбачена на їх підставі; ця поведінка детермінована комплексом причинно-наслідкових взаємозв'язків між залежною змінною і незалежними факторами. Цю принципову різницю екстраполяційних та каузальних методів студенти мають продемонструвати на конкретних прикладах з політичної сфери досліджень.

Г Основне завдання, що стоїть перед студентами при підготовці другого питання – засвоєння сутності методики моделювання, використання якої останнім часом усе більше поширюється в практиці політичних досліджень, оскільки надає можливість більш об'єктивно, швидко та без значних витрат спрогнозувати подальший розвиток суспільно-політичних процесів та явищ. Передусім, студентам необхідно з'ясувати зміст поняття «модель» як умовного образу, аналога (зображення, схеми, опису, графіку, діаграми тощо) об'єкта або системи об'єктів, процесу або серії пов'язаних між собою подій; продемонструвати знання стосовно варіативності моделей у природничих та суспільних науках. Більш ґрунтовно слід зупинитись на змістовній характеристиці моделей політичної реальності та проблемах, які супроводжують дослідника, що використовує метод політичного моделювання, насамперед труднощі щодо формалізованого опису політичних подій. Варто проаналізувати критерії оцінки політичних моделей: прогресивність, новизна відображення, рівень розробленості, рівень творчого рішення, рівень використання моделі. Оскільки в політичному моделюванні найбільш вживаними є трендові та імітаційні моделі, тож студентам потрібно розглянути специфіку кожного з цих типів. А саме, трендові моделі вибудовуються у вигляді математичних функцій і не можуть бути засобом виявлення причинно-наслідкових зв'язків; їх основна мета – визначення тенденцій досліджуваного процесу і прогнозування на цій основі його розвитку в майбутньому. Тому основною

позитивною рисою трендових моделей є висока об'єктивність у відображенні динаміки розвитку ОПП. Імітаційні моделі, на відміну від попередніх, окрім фактору часу враховують й багато інших факторів, відображають складні структурно-функціональні зв'язки певного об'єкту дослідження, який вивчається як система. Перевагою імітаційних методів є можливість вирішувати проблеми експеримента, оскільки можливо «програти» різні варіанти розвитку за конкретно визначених умов. Попри усіляку привабливість, імітаційне моделювання є досить складною процедурою, адже вимагає глибокого і всебічного знання основних факторів досліджуваного процесу. У підсумку для більш глибокого засвоєння сутності моделювання студентам пропонується розглянути відомі приклади моделей, які використовуються в політичній праксеології: модель Дж.Річардсона («гонки озброєнь»), модель перевірки фальсифікації результатів виборів, модель політичного простору П.Бурдьє, модель Доунса («боротьби за серединного виборця»), модель ймовірності революцій Т.Скокпол та інші.

Г Одним з базових способів моделювання політичних ситуацій є метод івент-аналізу, який дозволяє впорядкувати та структурувати складні політичні процеси у вигляді ряду подій таким чином, щоб крізь чергу розрізнених фактів проявилися об'єктивні тенденції, часто приховані навіть від самих учасників цього процесу. Отже, знайомство з процедурою «аналізу подій» та її прогностичними можливостями складає проблемну ситуацію у підготовці **третього питання** семінару. Мета івент-аналізу визначена як альтернативний шлях до створення узагальнених теоретичних схем політичної реальності в той час, коли дедуктивні теорії політичних процесів є недостатньо ефективними. Опанування методу івент-аналізу вимагає від студентів чіткого усвідомлення ключової відмінності від методу контент-аналіза, з яким нерідко плутають, а саме: об'єктом аналізу подій є повідомлення про події, а контент-аналізу – власне повідомлення. Причому події – це виступи політичних лідерів, масові акції, прийняття політичних актів, які впливають на розвиток політичної ситуації та відображають інтереси певних політичних сил. Студентам необхідно зрозуміти логіку опису політичної ситуації у івент-аналізі: політична ситуація, події, середовище, учасники (ресурси, інтереси, зв'язки), цілі і завдання (критерії успіху, невдачі), альтернативні рішення, обмеження в діяльності, сценарії та прогнози, стратегія діяльності. Для більш ефективного засвоєння сутності методу івент-аналізу студентам доцільно скористатися вивченням відповідного розділу у навчальному посібнику К.Боришполець «Методи політичних досліджень».

Г У підготовці **четвертого питання** варто спочатку визначити, що слід кваліфікувати як інтуїтивні методи прогнозування, що представляють собою експертні оцінки, та взагалі, кого доречно вважати експертом, а хто є звичайним коментатором. Тож потрібно дати перелік основних критеріїв

до статусу експерта, розглянути проблему вибору експертів, які процедури в даному випадку застосовуються в дослідницькій практиці. Необхідно зазначити, що інтуїтивні методи мають досить багатоманітний і гнучкий у використанні апарат експертного оцінювання. І хоча останнім часом їм надають усе більше переваги порівняно з формалізованими методами, однак методика їх використання часто-густо далека від чітко прописаних в науковій літературі і вивірених на практиці правил гри. У зв'язку з цим існує цілий арсенал похибок експертних оцінок, що пояснює актуальність професійної відповідальності і компетентності спеціалістів зі статусом експерта. Тому студентам слід чітко засвоїти специфіку, вимоги, алгоритми, сфери застосування і обмеження найбільш розповсюджених у політичній дослідницькій діяльності методів експертних оцінок: індивідуальні (інтерв'ю, анкетування, аналітична записка), колективні (метод комісій, метод суду, мозковий штурм, метод Дельфі). Окремого вивчення вартує питання розробки прогнозного сценарію, який є найважливішим інструментом під час прийняття політичних рішень. Студенти повинні вивчити технологію розробки сценаріїв, розібратися, які різновиди серед них існують, обґрунтувати, чому доцільно відпрацьовувати щонайменше три сценарії (оптимістичний, песимістичний, інерційний). У підсумку семінару розглянути поняття «верифікація», пояснити обов'язковість цієї процедури у прогнозуванні та надати характеристику окремим видам верифікації.

? Теми рефератів

1. Сучасні класифікації методів політичного прогнозування.
2. Ігрове моделювання в практиці прогностичних досліджень.
3. Досвід використання методу експертних оцінок в сучасній політичній практиці.
4. Метод Дельфі: історія розробки, практика і світовий досвід застосування.
5. Метод івент-аналізу та перспективи його використання у політичному прогнозуванні.

Читання для самоконтролю

1. Дайте визначення категорії «метод політичного прогнозування».
2. Наведіть класифікації методів політичного прогнозування, запропоновані І.Бестужевим-Ладою та Дж.Армстронгом.
3. Розкрийте зміст поняття «формалізовані методи прогнозування». Чому вони отримали цю назву?
4. Поясніть процедуру екстраполяції.
5. Які переваги та недоліки властиві методам екстраполяції?
6. Дайте визначення поняттям «динамічний (часовий) ряд» та «тренд».

7. Чим відрізняються між собою екстраполяційні та каузальні методи?
8. Поясніть сутність понять «модель» та «моделювання».
9. Які типи моделей застосовуються в політичному прогнозуванні?
10. Розкрийте сутність моделі Дж.Річардсона.
11. В чому полягає практичне значення моделі перевірки фальсифікації результатів виборів?
12. Охарактеризуйте модель Т.Скокпол.
13. Опишіть типову процедуру методу івент-аналіза.
14. Які вимоги висуваються до експерта як одного з ключових джерел вихідної інформації в політичному прогнозуванні?
15. Які похибки експертних оцінок можуть спростувати результати розробки прогнозу?
16. Що являють собою індивідуальні методи експертного оцінювання?
17. Розкрийте типологію колективних інтуїтивних методів політичного прогнозування.
18. Чим пояснюється специфіка методу Дельфі? Які переваги йому властиві порівняно з іншими методами колективної експертної оцінки?
19. В чому полягає феномен групового мислення? Чому ця проблема є актуальною під час процедури реалізації певних методів колективних експертних оцінок?
20. Поясніть поняття «верифікація». Яким чином верифікація застосовується в політичному прогнозуванні?

Питання для дискусії

1. Більшість прогнозів як на основі експертних систем, так і на основі моделювання не змогли передбачити розвиток подій, що призвели до руйнування СРСР та загалом краху комуністичного режиму і біполярного світу. Як ви можете пояснити парадоксальність цієї ситуації?
2. Які з методів – формалізовані або інтуїтивні – превалюють в практиці сучасних прогностичних досліджень? Чим це можна пояснити?
3. Для яких ОПП буде виправданим застосування екстраполяційних методів, а для яких – експертні оцінки?
4. Від яких факторів, на вашу думку, залежить ефективність сценарного методу? Чому сценарний аналіз у політичному прогнозуванні є одним з найрозповсюдженіших?
5. Чому кореляція між професійними здібностями експертів та результатами прогнозів часто має негативний характер? Як можливо подолати цю проблему?
6. Які сценарії розвитку політичної ситуації сучасної України ви вважаєте можливими на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу?

“Література

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пос. – М.: Гардарики, 2006. – 333с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование.– М.: Педагогическое общество России, 2002. – 392с.
3. Боришполец К.П. Методы политических исследований. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 221с.
4. Горбатенко В.П. Метод «Делфі» та специфіка застосування його в прогнозних розробках. // Політичний менеджмент. – 2008. – №6. – С.174-182.
5. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400с.
6. Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження / За ред. В.Л. Осовського. – К.: Стилос, 2001. – 168с.
7. Дзоз В.О. Екстраполяція, експертна оцінка та моделювання в системі прогнозування розвитку гуманітарної політики України в трансформаційний період 2005 р. // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць. – 2005. – № 2. – С.125-133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_fpp/2005-2/01_Dzoz.pdf
8. Зварич І.Т. Моделювання і прогнозування в етнополітиці // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2009. – Випуск 21. – С. 313-325
9. Крымский С.Б., Пилипенко В.Е., Салюк Ю.В. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект): [монография] / С. Б. Крымский, В. Е. Пилипенко, Ю. В. Салюк; АН Украины, Ин-т социологии. – К.: Наукова думка, 1992. – 116 с.
10. Мангейм Дж., Рич Р. Политология. Методы исследования. – М., 1997. – 544с.
11. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. – 520с.
12. Общая и прикладная политология: Учебное пособие / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. – С. 783-796, 805-816.
13. Рабочая книга по прогнозированию / Отв. ред. И.В. Бестужев-Лада. – М.: Мысль, 1982. – 430с.
14. Симонов К.В. Политический анализ [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.socio.msu.ru/l/library?e=d-000-00---001ucheb-->
15. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів: монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.

16. Тертичний О. Прогноз соціолога Валерія Хмелька // Демократична українська мережа e-democracy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-democracy.in.ua/component/content/article/62-rekomendujemo-oflajn/132-prognoz-sociologa-vhmelka>